

Turku Center for Welfare Research
Working Papers on Social and Economic Issues
7/2019

**Erkanevia elämäkulkuja?
Sosiaalisen aseman yhteys lasten
perhemuotoihin**

Marika Jalovaara

Turun yliopisto
University of Turku

Copyright is held by the author(s). Working papers receive only limited review.

25.09.2019.

Erkanevia elämäkuluja? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemuotoihin

Marika Jalovaara

Tiivistelmä

Tutkimuskirjallisuudessa keskustellaan yhä enemmän hyvä- ja huono-osaisiin perheisiin syntyvien lasten 'erkanevista elämäkuluista' ('diverging destinies'). On arveltu, että elämäkulkujen erkaneminen olisi pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa vähäistä. Tutkimuksemme kuitenkin näyttää, että lasten perhemuodoissa ja -kokemuksissa esiintyy Suomessa valtavia sosioekonomisia eroja. Vähän koulutettujen äitien lapsista huomattava osa syntyy yksinhuoltajaäidille, ja jos äiti on avo- tai avioliitossa, liitto useimmiten purkautuu ennen lapsen 16. ikävuotta. Vähän koulutettujen äitien lapset asuvat molempien vanhempiensa kanssa lapsuusvuosistaan keskimäärin puolet; korkeasti koulutettujen äitien lapset taas keskimäärin neljä viidesosaa. Pohjoismaisten lasten sosiodemografista eriarvoisuutta on tutkittava enemmän. Yhteiskuntapolitiikan tärkeä tavoite on, etteivät lasten perhemuotojen eroavaisuudet johda sosiaalisen eriarvoisuuden kasvuun.

Johdanto

Suomessa yksinasuminen on aikuisiällä varsin tavallista, mutta lähes kaikki viettävät lapsuusvuotensa perheissä, vanhempiensa lapsina. Lapsiperheiden perhemuotoja ovat avio- ja avoparien perheet ja yhden vanhemman perheet. Parien lapsiperheistä osa on uusperheitä, joissa kaikki lapset eivät ole puolisoiden yhteisiä. Perheeseen kuulumisella ja perhemuodolla on selkeä yhteys perheenjäsenten taloudellisiin ja sosiaalisiin resursseihin ja hyvinvointiin. Lapset ovat riippuvaisia vanhemmistaan, ja vanhempien taloudelliset, sosiaaliset ja inhimilliset resurssit vaikuttavat lasten mahdollisuuksiin ja kasvuolosuhteisiin sekä lasten taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan myös aikuisiällä. Suomessakin yhden vanhemman perheissä elävien lasten taloudellinen asema on keskimäärin heikompi kuin kahden vanhemman kanssa asuvien lasten. Yhden vanhemman perheissä perheenjäsenten määrään suhteutetut tulot ovat pienemmät, köyhyysriski on suurempi ja lapset kohtaavat enemmän toimeentulo-ongelmia kuin kahden vanhemman perheissä asuvat lapset (Okkonen 2017). Tällaiset toimeentuloerot ovat viime aikoina kasvaneet merkittävästi. Esimerkiksi vuosien 1987 ja 2011 välillä köyhyysaste kasvoi kahden huoltajan perheissä kolmesta yhdeksään prosenttiin ja yksinhuoltajaperheissä viidestä prosentista lähes neljännekseen (Härtull ym. 2017).

Vauraiden yhteiskuntien perhedynamiikka on vajaan sadan vuoden aikana muuttunut monelta osin. Ensimmäiset lapset saadaan aiempaa myöhemmällä iällä ja lapsiluvut jäävät pienemmiksi. Myös avioitumista lykätään myöhemmälle iälle ja yhä harvempi ylipäättään avioituu. Avoliitot ja lastensaanti avoliitossa ovat yleistyneet voimakkaasti. Liitot purkautuvat yhä useammin puolisoiden erotessa. Moni solmii elämänsä aikana useamman liiton ja osa myös saa lapsia useamman puolison kanssa. Tähän perheen muutosten kokonaisuuteen viitataan usein käsitteellä ”toinen väestöllinen muuntuminen”¹ (Surkyn & Lesthaeghe 2004; Sobotka & Toulemon 2008). Pohjoismaat ovat perheen muutosten edelläkävijöitä esimerkiksi avoliittojen vakiintumisessa tavalliseksi liittomuodoksi ja avioliittojen ulkopuolisen lastensaannin yleistymisessä. Hedelmällisyys eli naisille syntyvien lasten määrä kuitenkin pysyi Pohjoismaissa pitkään

¹ Ensimmäisellä väestöllisellä muuntumisella tai ’transitiolla’ tarkoitetaan 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa tapahtunutta kuolleisuuden ja hedelmällisyyden pienenemistä.

vakaana ja eurooppalaisittain korkealla tasolla 1970-luvun alusta noin vuoteen 2010 asti, minkä jälkeen myös meillä on nähty voimakkaampi vajoaminen (Tilastokeskus 2019). Pohjoismaiden verrattain suurena pysyneestä hedelmällisyydestä on tavattu kiitellä sukupuolten välistä ja taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa sekä hyvinvointivaltioiden tukea perheen ja ansiotyön yhteensovittamiseen, joissa Pohjoismaat myös nähdään edelläkävijöinä.

Erilaisten perhemuotojen olemassaolo ei ole uusi ilmiö. Esimerkiksi entisaikoina vanhempien varhainen kuolema tuotti nykyistä enemmän yhden vanhemman perheitä, ja tällaisten perheiden osuus oli huomattavan suuri esimerkiksi 1950-luvun Suomessa (Tilastokeskus 2018a), jossa oli sodan jäljiltä paljon leskiäitejä. Toiseen väestölliseen muuntumiseen liitetyt muutokset ovat kuitenkin tuoneet perhemuotoihin ja yksilöiden elämäntapoihin uudenlaista monimuotoisuutta. Muutos koskee myös lapsia: sitä millaisissa perhemuodoissa lapset elävät ja millaisia muutoksia heidän perheissään tapahtuu lapsuuden aikana. Lapsista yhä suurempi osa syntyy avoliitossa oleville vanhemmille. Yhä useampi lapsi kasvaa yhden vanhemman perheissä. Osa lapsista syntyy äideille, joilla ei ole puolisoa, mutta useimmiten yhden vanhemman perhe muodostuu vanhempien erotessa (Andersson ym. 2017). Puolisottomista äideistä ja isisistä moni solmii liiton uuden kumppanin kanssa, ja jos lapsi asuu parin kanssa, muodostuu uusperhe. Vanhemmuutta jaetaan vaihtelevin tavoin lähi- ja etävanhempien sekä uusperheen uusien sosiaalisten vanhempien kesken. Lasten yhteydet muualla asuvaan vanhempaan vaihtelevat vuoroasumisen ja yhteydenpidon täydellisen puuttumisen välillä ja muuttuvat usein ajan myötä, mutta tavallinen tilanne on, että lapset viettävät etävanhemman kanssa aikaa esimerkiksi viikonloppuisin.

Lapset pääsääntöisesti hyötyvät vanhempiensa aineellisista ja aineettomista resursseista eli esimerkiksi ajasta, huomiosta ja rahasta, joita vanhemmat lapsiinsa sijoittavat. Osa perhemuotojen muutoksista, kuten vanhempien ero, voivat lasten näkökulmasta johtaa resurssien menetyksiin, paljolti siksi, että muualla asuva vanhempi resursseineen ei ole käytettävissä samalla tavalla kuin samassa perheessä eletäessä. Lukuisat tutkimukset viittaavat siihen, että yhden vanhemman perheessä elävillä tai eläneillä lapsilla menee keskimäärin huonommin kuin muilla. Koulumenestys, psyykinen hyvinvointi, terveys ja sosioekonominen asema aikuisiällä ovat keskimäärin heikompia kuin molempien vanhempiensa kanssa kasvaneilla lapsilla (Amato 2010; McLanahan & Jacobsen 2015; Härkönen ym. 2017; Erola & Jalovaara 2017). Tutkijat ovat yhä kehittyneempien

menetelmien ja tutkimusaineistojen avulla yrittäneet selvittää, onko kyse jonkinlaisesta vaikutusyhteydestä vai pikemmin valikoitumisesta, jossa esimerkiksi vanhempien vaikeudet johtavat myötävaikuttavat sekä liiton purkautumiseen että lasten heikompaan pärjäämiseen. Uusperheen muodostuminen nähdään tutkimuskirjallisuudessa joko lisäresursseja perheeseen tuovana muutoksen tai ojasta allikkoon keikauttavana muutoksena, joka monimutkaistaa sosiaalisia suhteita entisestään ja lisää hankaluuksia. Empiiristä tutkimustietoa uusperheen muodostuksen merkityksestä on viime aikoina kertynyt. Ruotsalaistutkimuksen mukaan uusperheiden lasten psyykinen hyvinvointi ja koulumenestys olivat heikompia kuin biologisten vanhempiensa kanssa asuvien lasten, mutta erot olivat pieniä (Turunen 2013).

Erkanevat elämäkulut

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on kiinnitetty yhä enemmän huomiota sosioekonomisiin eroihin lasten perhemuodoissa ja -kokemuksissa. Hyvin tunnettu on Sara McLanahan'in (2004) hiukan provokatiivisesti nimetty kuvaus ”toisistaan erkanevista kohtaloista” (”diverging destinies”). Teorian mukaan toisen väestöllisen muuntumisen tuomat perhedynamiikan muutokset näyttäytyvät hyvä- ja huono-osaisten perheiden lapsille aivan erilaisina. Vähän koulutettujen äitien lapset kokevat yhä useammin perhetilanteita, joihin liittyy resurssien menetyksiä. Tällaisia ovat nuorelle ja naimattomalle äidille syntyminen, vanhempien ero, toisen vanhemman (useimmiten isän) vähäinen osallistuminen lapsen elämään ja vanhempien heikko työmarkkina-asema. Korkeasti koulutettujen äitien lapsilla muutokset ovat päinvastaisia. He syntyvät yhä useammin iäkkäämmille ja henkisesti kypsemmille äideille, useammin suunnitellusti, vanhemmat ovat usein avioliitossa ja heidän liittonsa ovat kestävämpiä, isät ovat enemmän lasten käytettävissä ja vanhempien työmarkkina-asema on vankempi. Toisin sanoen perhekokemukset, joihin liittyy voimavarojen menetyksiä, ovat yleisempiä lapsilla, joiden perheissä niitä on jo alun alkaen vähemmän. Vaarana on, että eriarvoisuus hyvä- ja huono-osaisiin perheisiin syntyvien lasten välillä vahvistuu. Yleisemmin sosiologisessa kirjallisuudessa tällaisiin kehityskulkuihin viitataan huono- ja hyväosaisuuden kasautumisena. Huono-osaisuuden kasautuessa epäsuotuisat tilanteet tuottavat lisää menetyksiä elämäkulussa ja sukupolvien välillä, ja hyväosaisuuden

kasautuessa suotuisasta asemasta tulee resurssi, joka tuottaa lisää hyvää (DiPrete & Eirich 2006).

McLanahan'in (2004) havainnot koskivat paljolti Yhdysvaltoja, mutta samankaltaisia eroja ja kehityskulkuja on havaittu monessa Euroopan maassa (ks. McLanahan 2004; Kennedy & Thomson 2010; McLanahan & Jacobsen 2015; Härkönen 2017; 2018). Esimerkiksi Härkönen (2017) näyttää, että monissa maissa, myös Suomessa, yksinhuoltajuuden ja vähäisen koulutuksen yhteys on voimistunut, kun yksinhuoltajuus on yleistynyt perus- ja keskiasteen koulutuksen suorittaneilla naisilla, mutta korkeasti koulutetuilla naisilla ei lainkaan. Vuosina 2011–15 alle kymmenesosa korkeasti koulutetuista äideistä oli yksinhuoltajia, kun vähemmän koulutetuilla osuus oli kaksinkertainen eli viidennes. Yksinhuoltajaäidit ovat siten puolisoäiteihin verrattuna yhä heikommin koulutettuja. Muutos on sikäli yllättävä, että erojen yleistymisen voisi kuvitella tuottavan yksinhuoltajuutta entistä tasapuolisemmin eri ryhmiin ja kerrostumiin. Tällaiset kehityskulut ovat omiaan vahvistamaan elämänkulkujen erkanemista eli prosesseja, joissa perhedynamiikan erilaisuus ruokkii lasten välistä sosiaalista eriarvoisuutta.

Monen tutkijan, myös McLanahan'in (McLanahan 2004; McLanahan & Jacobsen 2015) mukaan hyvinvointivaltiot pystyvät pienentämään lasten välistä eriarvoisuutta. Amerikkalaisissa keskusteluissa on painotettu sikäläisen yhteiskunnan eriarvoistavia kehityskulkuja, jotka myötävaikuttavat myös lapsien elämänkulkujen erkanemiseen. McLanahan osoittaa sormella Yhdysvalloissa yleisiä vähävaraisille kohdennettuja yksinhuoltajaetuuksia väittäen, että ne vähentävät heikosti koulutettujen naisten avioitumista ja työssäkäyntiä eli toimivat kannustinloukkuina perheen aseman parantamisessa ja kasvattavat sosiaaliryhmien välisiä perhemuotojen eroja. Oletus on, että sosioekonomiset erot ovat monelta osin pienempiä pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, joissa sosiaalisen ja sukupuolten välisen eriarvoisuuden pienentäminen ovat yhteiskuntapolitiikan keskeisiä tavoitteita ja joissa sosiaalipolitiikka pohjautuu vahvasti universalismin periaatteelle eli hyvinvointipalveluja kohdennetaan kaikille eikä vain vähävaraisimmille (Esping-Andersen 1999; Kautto ym. 2001; Kvist ym. 2012). Pohjoismaissa onkin tunnetusti verrattain pienet tuloerot ja matalat köyhyysasteet (Kautto ym. 2001; Kvist ym. 2012). Esimerkiksi Gini-kertoimella (World Bank 2018) mitaten ja PISA-arvioiden (Reinikainen 2012; OECD 2016) mukaan Suomi kuuluu edelleen maailman tasa-arvoisimpiin maihin. On kuitenkin epäselvää, voiko

hyvinvointipolitiikalla vaikuttaa ainakaan suuressa määrin perhemuotoihin ja siihen, kasvavatko lapset kahden vanhemman perheessä. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että myös Pohjoismaissa esiintyy sosiaaliryhmittäisiä eroja perhemuodoissa. Ne ovat ehkä pienempiä kuin Yhdysvalloissa, mutta kasvua on havaittu myös Pohjoismaissa (Kennedy & Thomson 2010; Härkönen 2017). Arvelemmekin, että hyvinvointipolitiikalla voidaan lähinnä huolehtia siitä, ettei perhemuotojen erilaisuus muunnu eriarvoisuudeksi muilla alueilla, kuten lasten hyvinvoinnissa, terveydessä ja koulutuksessa (ks. myös Härkönen 2017; 2018; Cohen 2015).

Aiempia tutkimuksia perhemuotojen sosioekonomisista eroista

Lähes kaikki aiempi tutkimus perhedynamiikan sosioekonomisista eroista Suomessa ja muissa Pohjoismaissa koskee aikuisia. Tiedämme, että Suomessakin korkeasti koulutetut naiset avioituvat todennäköisemmin kuin vähän koulutetut naiset. Vähän koulutettuihin verrattuna korkeasti koulutetut naiset ovat useammin lapsen saadessaan joko avo- tai avioliitossa, ja eronneisuus on heillä vähäisempää (Jalovaara & Fasang 2015; Schnor & Jalovaara, *painossa*; Jalovaara & Kulu 2018). Koulutusryhmittäiset erot perhedynamiikassa voivat heijastella eroja joko arvoissa ja asenteissa tai elämänkulussa rakentuvissa mahdollisuuksissa ja rajoitteissa. Toisen väestöllisen muuntumisen teoriaan sisältyy väite, että korkeasti koulutetut ovat liberaalimpien asenteidensa vuoksi perheiden muutosten edelläkävijöitä (Surkyn & Lesthaeghe 2004). Empiirisen tutkimuksen mukaan korkeasti koulutettujen asenteet eivät kuitenkaan johda esimerkiksi suurempaan eronneisuuteen, pienempään avioituvuuteen tai lastensaantiin avioliiton ulkopuolella. Tällainen uudenlainen perhedynamiikka näyttää pikemmin kertovan mahdollisuuksien eriarvoisuudesta vakaan perhe-elämän saavuttamisessa. Vaikka korkeasti koulutettujen yleiset asenteet ovat liberaalimpia, itselleen he tavallisesti haluavat vakaan perhe-elämän, ja hyvät taloudelliset resurssit tukevat näiden tavoitteiden saavuttamista. Esimerkiksi avioitumisen ja lastensaannin edellytyksenä pidetään usein, että parin taloudellinen tilanne näyttää turvatulta. Hyvä taloudellinen tilanne edelleen lisää liittojen kestävyyttä muun muassa siksi, että puolisoilla ei ole toimeentuloon liittyviä murheita kuormittamassa ja aiheuttamassa ristiriitoja puolisoitten välille. Korkeasti koulutetut myös usein lykkäävät perheen perustamista, kunnes ovat saaneet opintonsa valmiiksi ja ehkä myös työuran alkuun, joten perheellistymistä leimaa pitkällinenkin suunnittelu ja

harkinta, jonka aikana kertyy kokemusta ja kypsyyttä ja parisuhteet ovat kestävämpiä kuin aivan varhaisaikuisuudessa.

Edellä mainitut aikuisia koskevat tulokset antavat viitteitä myös lasten perhemuotojen erilaisuudesta. Perhemuodot ja niiden muutokset ovat kuitenkin erilaisia lasten näkökulmasta, koska perhetilanteet ovat yhteydessä lastensaannin todennäköisyyteen ja ajoitukseen. Esimerkiksi avioliiton yleisyys korostuu, kun perhemuotoja tarkastellaan lasten näkökulmasta, koska avioliitossa olevat saavat enemmän lapsia kuin muut. Aikuisista suuri osa asuu yksin tai vain puolison kanssa ilman lapsia, mutta lasten perhemuotojen näkökulmasta tämä jää kokonaan piiloon.

Avoliittojen yleistyessä eri maissa avoliittojen merkitys on tutkimuksessa kuuma aihe. McLanahan'in kuvauksessa ja amerikkalaisissa keskusteluissa ylipäätään avioliitto nähdään ratkaisuna, kun pyritään tarjoamaan lapsille vakaampaa perhe-elämää (McLanahan 2004; McLanahan & Jacobsen 2015) ja maassa on järjestetty kalliita kampanjoita ja tehty sosiaalipoliittisia uudistuksia, joiden tarkoituksena on kannustaa köyhiä äitejä avioitumaan (Heath 2012; Cohen 2015). Pohjoismaissa avoliitto on vakiintuneempi perhemuoto, ja voisi ajatella, että puolisoiden siviilisäädylly on vähemmän merkitystä. Arvelemme kuitenkin, että avioliitto vaikuttaa myös suomalaisten lasten perhekokemuksiin: aiemman tutkimuksen mukaan vanhempien ero on selvästi todennäköisempi, jos nämä ovat avoliitossa (Andersson 2002; Heuveline ym. 2003). Avioliitolla voi olla liittoa lujittava vaikutus, kun eroamisen kynnyksessä kasvaa julkisen rakkaudentunnustuksen myötä, mutta ilmeisesti kyse on valtaosin valikoitumisesta, jossa tyytyväiset ja toisiinsa sitoutuneet parit avioituvat todennäköisemmin (ks. Jalovaara & Kulu 2018).

Tässä luvussa kuvaan äidin sosioekonomista asemaa tavallisella mittarilla: äidin koulutusasteella. Koulutusasteen ajatellaan mittaavan henkilön inhimillistä pääomaa, ja sillä on vahva yhteys työmarkkina-asemaan, tuloihin ja varallisuuteen, eli myös niihin resursseihin ja mahdollisuuksiin, jotka siirtyvät lapsille *sosiaalisen periytyvyyden* prosesseissa (esim. Kallion, Hautalan ja Erolan luku tässä kirjassa).

Suomessa ja muissa Euroopan maissa on tapahtunut voimakas koulutusekspansio (Vincent-Lancrin 2008). Keskimääräinen koulutustaso on kohonnut erityisen voimakkaasti naisilla. Tutkimusväestöömme kuuluvista eli 1969 jälkeen syntyneistä

naisista valtaosa on jossakin vaiheessa suorittanut korkea-asteen koulutuksen. Alle kymmenellä prosentilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Samaan aikaan perusasteen koulutuksen varassa olevien naisten ja miesten työmarkkina-asema on heikentynyt. Suomessa 1990-luvun alun syvä lama kiihdytti rakennemuutosta, jossa perinteisiä teollisuuden työpaikkoja katosi, ja uusissa työpaikoissa edellytettiin erikoistumista ja pidempää koulutusta (Hannikainen & Heikkinen 2006; Asplund & Maliranta 2006). Koulutusryhmittäiset erot työllisyydessä ovat merkittäviä: vuonna 2016 kaikista 18–64-vuotiaista naisista 70 prosenttia oli työllisiä, ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneista naisista 86 prosenttia ja perusasteen koulutuksen varassa olevista naisista vain 38 prosenttia (Tilastokeskus 2018b). Vähän koulutetuista osa toki on vielä opiskelijoita.

Tutkimuskysymys

Esitän seuraavassa tuloksia tutkimuksesta, joka tarkastelee perhemuotoja ja perheiden muutoksia lasten näkökulmasta Suomessa. Kysyn, onko (äidin) koulutusryhmien välillä eroa siinä, millaiseen perhemuotoon lapsi syntyy, tai siinä, miten todennäköisesti ja milloin lasten perheissä tapahtuu muutoksia, kuten vanhempien ero tai uusperheen muodostuminen. Analyyseissä käytin Tilastokeskuksessa muodostettua rekisteriaineistoa, jonka avulla seurasin vuoden 1969 jälkeen syntyneiden naisten liitto- ja lastensaantihistorioita, ja sitä kautta muodostin lasten perhehistoriat. Tulokset kuvaavat vuosina 2003–2009 syntyneiden lasten perhemuotoja ja niiden muutoksia 0–15 vuoden iässä. Laskelmat perustuvat elinajantaulumenetelmään, joka kuuluu väestötieteen perusmenetelmiin. Kuvaan aineiston ja menetelmän tarkemmin liitteessä 1. Olen koonnut tähän artikkeliin päätuloksia englanninkielisestä tieteellisestä artikkelista, jonka kirjoitin kollegani Gunnar Anderssonin kanssa (Jalovaara & Andersson 2018). Alkuperäisartikkelissa esitimme tuloksia runsaammin, yksityiskohtaisemmin ja numeerisessa muodossa.

Tulokset

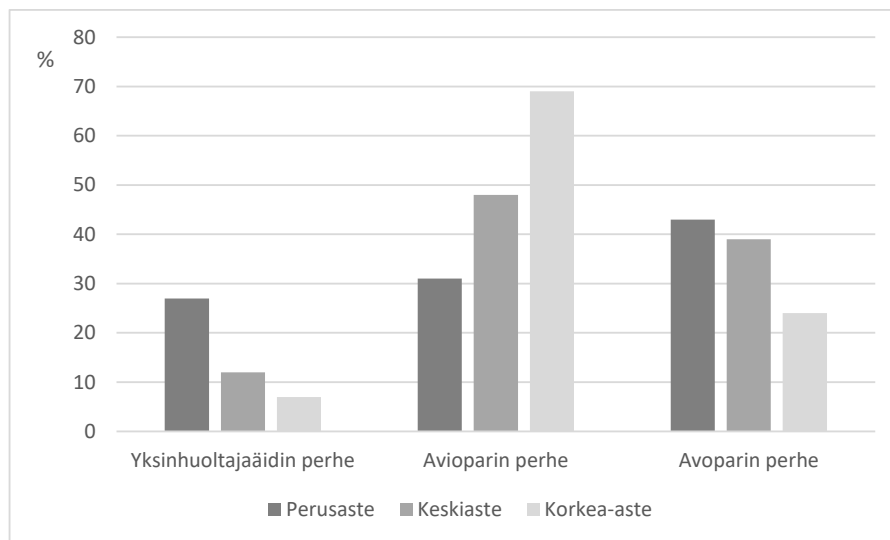
Aloitan tarkastelemalla, minkä tyyppisiin perheisiin lapset syntyvät, ja jatkan sitten tutkimalla vanhempien avo- ja avioliittojen purkautumisia lapsilla, jotka syntyvät liitossa

olevalle äidille. Sitten kuvaan uusperheiden muodostumista. Lopuksi esitän yhteenvedolaskelman ajasta, jonka lapset viettävät erilaisissa perhetyypeissä. Esitän kaikki analyysit koulutusasteen mukaan. Koulutusaste tarkoittaa äidin koulutusastetta lapsen syntyessä.

Perhetyyppi lapsen syntyessä

Kuvio 1 näyttää niiden lasten osuudet, joiden äidit olivat lapsen syntyessä avioliitossa, avioliitossa, tai ei kummassakaan. Kaikista lapsista melkein yhdeksän kymmenestä syntyi äidille, joka oli avio- tai avioliitossa. Useimpien äidit olivat avioliitossa, mutta kolmannes lapsista syntyi äidille, joka oli avioliitossa. Kuviosta nähdään, että koulutusryhmittäiset erot ovat valtavia. Korkeasti koulutettujen äitien lapsiin verrattuna vähän koulutettujen äitien lapset syntyivät melkein kaksi kertaa (1,8 kertaa) useammin avioliitossa olevalle äidille ja neljä kertaa useammin puolisoittomalle äidille. Korkeasti koulutettujen äitien lapsista melkein 70 prosenttia ja vähän koulutettujen äitien lapsista alle kolmannes syntyi avioliitossa olevalle äidille.

Kuvio 1. Perhetyyppi lapsen syntyessä äidin koulutusasteen mukaan Suomessa, suhteellinen jakauma (%)

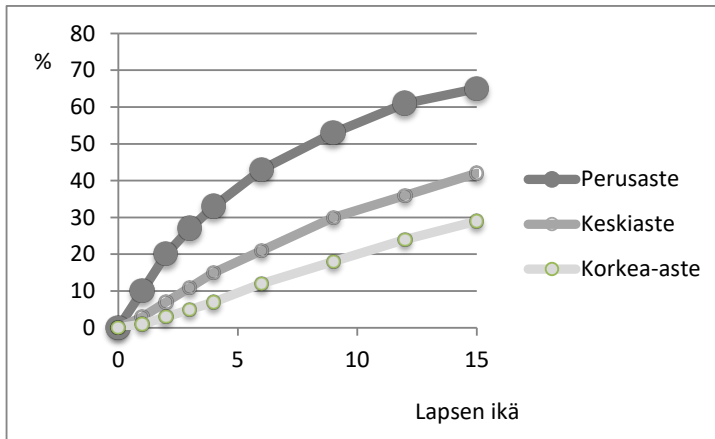
Vanhempien liiton purkautuminen

Kuvio 2 koskee liitossa syntyneitä lapsia ja näyttää (prosenttiosuuksien yhteenlaskettuna kertymänä) kuinka suuri osa lapsista on tiettyyn ikään mennessä asunut jossakin muussa kuin kahdesta vanhemmastaan koostuvassa perheessä. Taustalla oleva tapahtuma on suurella valtaosalla vanhempien ero. Taustalla voi olla myös isän kuolema tai se, ettei lapsi asu enää kummankaan vanhempansa kanssa, mutta nyky-Suomessa nämä ovat harvinaisia tapahtumia alle 16-vuotiailla.

Kaikista liitossa syntyneistä lapsista 41 prosenttia olivat kokeneet vanhempien liiton purkautumisen 15. ikävuoteen mennessä. Äidin koulutusasteen mukaiset erot ovat melkoisia, etenkin aivan nuorimpien lasten kohdalla (Kuvio 2). Vähän koulutettujen äitien lapsilla vanhempien liiton purkautumisen todennäköisyys on huomattavan suuri: 43 prosenttia vähän koulutettujen äitien lapsista oli kokenut vanhempien liiton purkautumisen jo kuuden vuoden iässä, ja 15-vuotiaista peräti kaksi kolmesta. Korkeasti koulutettujen äitien lapsilla vastaavat osuudet olivat vain 12 ja 29 prosenttia.

Alkuperäisartikkelissa (Jalovaara & Andersson 2018) tulokset esitetään erikseen avoliitossa ja avioliitossa syntyneille lapsille ja nähdään, että avioliitolla on merkitystä: avioparille syntyneistä lapsista kolmannes ja avoliitossa syntyneistä lapsista yli puolet on 15 vuoden ikään mennessä nähnyt vanhempiensa eroavan. Koulutusryhmien väliset suhteelliset erot ovat saman suuruisia riippumatta siitä, syntyikö lapsi avoliitossa vai avioliitossa olevalle äidille. Koska vähän koulutettujen äitien lapsista suurempi osa syntyy avoliitossa olevalle äidille, avoparien suurempi eronneisuus kuitenkin myötävaikuttaa lasten perhekokemusten koulutusryhmittäiseen vaihteluun.

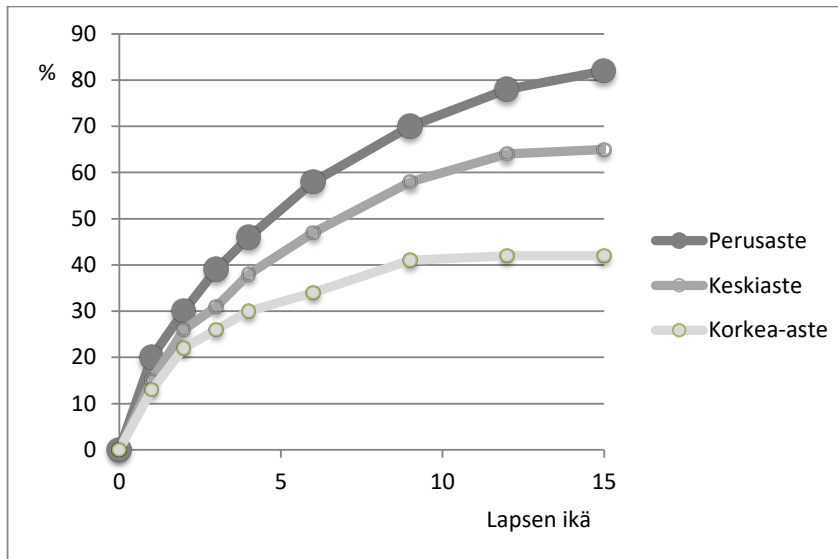
Kuvio 2. Vanhempien liiton purkautuminen lapsen iän ja äidin koulutusasteen mukaan; avio- ja avoliitossa syntyneet lapset; kertyneet osuudet (%)

Äitien liitonmuodostus

Palaan nyt lapsiin, joiden äidillä ei ollut lapsen syntyessä samassa kotitaloudessa asuvaa puolisoa. Kuvio 3 näyttää niiden lasten kertyneet prosenttiosuudet, joiden äiti oli solminut uuden liiton lapsen kuhunkin ikään mennessä. Kaikista puolisottomalle äidille syntyneistä lapsista melkein 70 prosenttia oli asunut myös kahden vanhemman perheessä 15 vuoden ikään mennessä. Näemme, että vähän koulutettujen äitien lapset, jotka syntyvät todennäköisemmin yhden vanhemman perheeseen, myös kokevat todennäköisemmin myöhempiä muutoksia lapsuudenperheen rakenteessa. Vähän koulutettujen äitien lapsilla kahden vanhemman perheessä asuneiden osuus oli lähes kaksinkertainen verrattuna korkeasti koulutettujen äitien lapsiin. Huomattavaa on, että puolisottomalle äidille syntyneistä lapsista peräti 16 prosenttia asui liitossa olevan äidin kanssa vuoden kuluessa. Uusperheitä voi muodostua hyvin nopeasti, mutta tällainen välitön liitonmuodostus voi jossakin määrin tarkoittaa myös muuttoa yhteen oman isän kanssa.

Kuvio 3. Kahden vanhemman perheessä asuneiden lasten kertyneet osuudet (%) lapsen iän ja äidin koulutusasteen mukaan; puolisolottomalle äidille syntyneet lapset

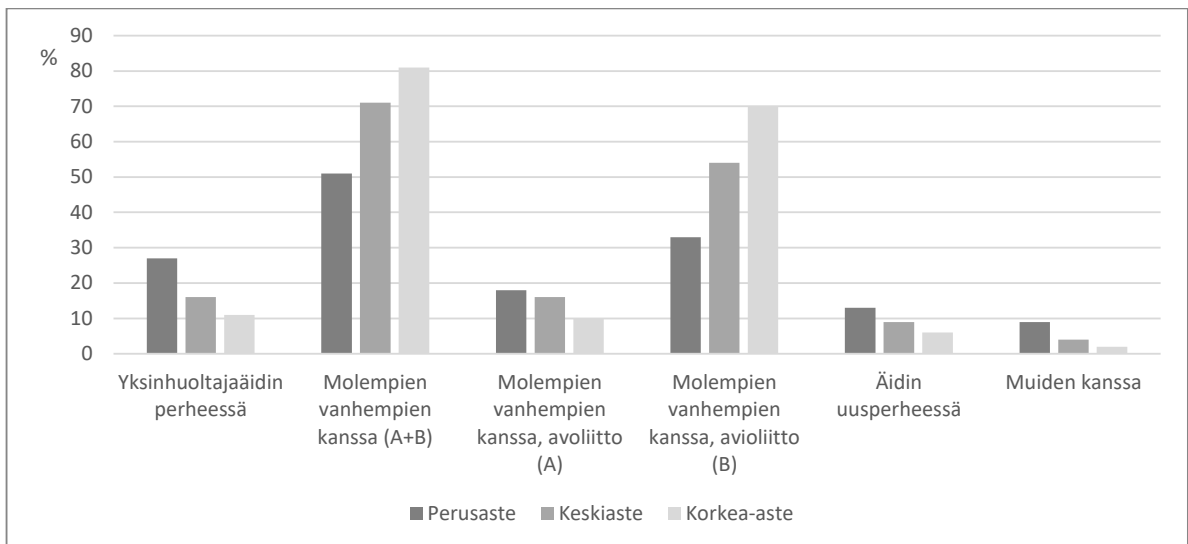
Alkuperäisartikkelissa tarkastelimme myös lapsia, joiden vanhempien liitto oli purkautunut ja esitetään niiden lasten kertyneet osuudet, jotka olivat asuneet myös äidin ja tämän uuden puolison kanssa. Uusperheitä näytti muodostuvan nopeasti: kolmen vuoden kuluttua vanhempien liiton purkautumisesta neljä kymmenestä lapsesta oli asunut myös uusperheessä. Kertyneet osuudet ovat suurimpia vähän koulutettujen äitien lapsilla, mutta tässä suhteessa koulutusryhmittäiset erot ovat pieniä. Koska vähän koulutettujen äitien lapset kokevat enemmän vanhempien liittojen purkautumista eli he päätyvät useammin ryhmään, jossa eron jälkeisiä uusperheitä muodostuu, uusperhe-elämä on heillä tavallisempi kokemus.

Eri perhetyypeissä eletty aika

Lopuksi esitän karkean yhteenvetolaskelman ajasta, jonka lapset elävät eri tyyppisissä perheissä (kuvio 4). Tulokset ovat prosenttiosuuksia, ja ne on laskettu niiden perhemuotojen perusteella, joissa lapset olivat eri ikäisinä ikävälillä 0–15. Laskelman perusteella lapset asuivat keskimäärin 69 prosenttia ajasta molempien vanhempiansa kanssa. Kuvio 4 näyttää, että koulutusryhmittäiset erot ovat valtavia. Vähän koulutetuille äideille syntyneet lapset viettävät keskimäärin melkein kolme kertaa enemmän aikaa

puolisottoman äidin perheissä tai muiden kuin äidin kanssa asuen kuin korkeasti koulutettujen äitien lapset (36 prosenttia vs. 13 prosenttia kokonaisajasta). Korkeasti koulutettujen äitien lapset vastaavasti viettävät enemmän aikaa asuen molempien vanhempiensa kanssa (81 prosenttia vs. 51 prosenttia). Verrattuna vähän koulutettujen äitien lapsiin, korkeasti koulutettujen äitien lapset viettävät kaksin verroin aikaa asuen kahden avioliitossa olevien vanhempansa kanssa. Äidin uusperheessä eletyssä ajassa sosioekonomiset erot ovat pienempiä.

Kuvio 4. Eri perhetyypeissä vietetty aika 0–14 vuoden isässä äidin koulutuksen mukaan; suhteelliset osuudet (%)

Pohdinta

Sara McLanahan (2004; McLanahan & Jacobsen 2015) väitti, että toiseen väestölliseen muuntumiseen liittyvät perheen muutokset kohtaavat erityisen useasti vähän koulutettujen äitien lapsia: he syntyvät yhä useammin naimattomille äideille, kokevat vanhempien liittojen purkautumisia ja elävät usein yksinhuoltajaperheissä ja uusperheissä. Tämän tuloksena huono-osaisin perheisiin syntyvillä lapsilla on käytettävissään entistä vähemmän resursseja. Korkeasti koulutettujen äitien lapset sen sijaan hyötyvät äitiensä hyvin suunnitellusta ja myöhemmälle iälle lykätystä, usein aviollisesta lastensaannista, isän tiiviimmästä osallistumisesta, vanhempiensa liiton kestävyyydestä ja vahvasta työmarkkina-asemasta. Tätä erkanevien elämäntilanteiden hypoteesia on tarkasteltu eniten Yhdysvalloissa ja syitä on etsitty yhdysvaltalaisen

yhteiskunnan eriarvoisuudesta ja sosiaalipolitiikasta, joka lisää vettä myllyyn. Usein on oletettu, että sosioekonomisen aseman ja lasten perherakenteiden yhteydet olisivat pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa verrattain heikkoja.

Tarkastelin tässä luvussa äidin koulutusasteen mukaisia eroja lasten perhemuodoissa ja -kokemuksissa Suomessa. Tulokset osoittavat, että Suomessa lasten perhekokemuksissa on valtavia sosioekonomisia eroja. Vähän koulutetun äidin lapsi syntyy lähes neljä kertaa todennäköisemmin puolisolottomalle äidille kuin korkeasti koulutetun äidin lapsi. Vähän koulutettujen äitien lapset kokivat myös selvästi enemmän myöhempiä muutoksia perherakenteessa. Vähän koulutetulle, avo- tai avioliitossa olevalle äidille syntyneet lapset kokivat hyvin usein vanhempien liiton purkautumisen, tai jos äidillä ei puolisoa alun alkaen ollut, uusperheen muodostuminen oli hyvin tavallista.

Sosioekonomiset erot lasten perheiden rakenteissa ja muutoksissa ovat suurimpia, kun lapset ovat aivan nuoria. Eli sen lisäksi, että vähän koulutettujen äitien lapset todennäköisemmin kokevat yhden vanhemman perheen elämää, heistä suurempi osa asuu tällaisessa perheessä jo varhaiselta iältä asti. Huomattava osa näistä lapsista aloittaa elämänsä yhden vanhemman perheessä. Tavallinen seuraus on, että lapset asuvat biologisen isänsä kanssa vain vähän aikaa tai eivät lainkaan. Eri prosessien tuloksena lapset, jotka syntyvät vähän koulutetuille äideille, viettävät huomattavasti suuremman osan lapsuusvuosistaan yhden vanhemman perheessä.

Esittämäni analyysi tuottaa tietoa myös yleisemmästä lasten perherakenteiden monimuotoisuudesta ja muutosten vilkkaudesta Suomessa. Verrattuna kyselytutkimuksista saatuihin tuloksiin (Andersson ym. 2017) puolisolottomalle äidille syntyneiden lasten osuus on Suomessa suurempi kuin useimmissa Euroopan maissa mutta samalla tasolla kuin Venäjällä ja vähän pienempi kuin Yhdysvalloissa. Avioliitossa syntyy pienempi osa lapsista ja avioliitossa suurempi osa kuin Ruotsissa ja Norjassa, mutta Suomen osuudet ovat samankaltaisia monien muiden Euroopan maiden kanssa. Vanhempien liiton purkautuminen on Suomessa yleisempi kokemus: osuudet ovat melkein yhdysvaltalaisista tasoa. Tulostemme mukaan uusperheen muodostus on hyvin yleistä sekä vanhempien eron jälkeen että lapsen synnyttyä liiton ulkopuolella. Jälkimmäisen ryhmän lapsista melkein puolet oli asunut myös kahden vanhemman perheessä kuudenteen ikävuoteen mennessä. Osuudet ovat kuitenkin vielä korkeampia monessa Euroopan maassa ja etenkin Yhdysvalloissa, jossa vastaava osuus on 69

prosenttia (Andersson ym. 2017). Muualla Euroopassa havaittu perherakenteiden suurempi vakaus ja lasten syntymä harvemmin liittojen ulkopuolella hyvin todennäköisesti johtuu osittain kyselyaineistojen valikoivasta kadosta. On havaittu, että esimerkiksi äskettäin eronneet jättävät muita useammin vastaamatta perheaiheiseen kyselyyn, ja tästä seuraa, että vakaassa parisuhteessa eläminen näyttää yleisemmältä kuin se tosiasia on. Toisaalta rekisteriaineistot jossain määrin yliarvioivat puolisoittomille äideille syntyneiden lasten osuuden esimerkiksi siksi, että osa lasten vanhemmista muuttaa virallisesti yhteen vasta lapsen syntymän jälkeen. Tämä vaikuttaa myös uusperheiden muodostusta koskeviin tuloksiin, koska osa tämän analyysin uusperheinä näyttäytyivistä perheistä on lasten vanhempia, jotka rekisteröityvät perheiksi vasta myöhemmin.

Vanhempien siviilisäädellä on merkitystä lapsen perheen myöhempien muutosten kannalta. Tutkimusväestössämme kolmasosa avioparille syntyneistä ja puolet avoparille syntyneistä lapsista kohtasivat vanhempien eron ennen kuin täyttivät 15 vuotta (ks. Jalovaara & Andersson 2018). Avo- ja avoliittojen välinen ero ei kuitenkaan ole yhtä suuri kuin Yhdysvalloissa, jossa osuus on suunnilleen sama eli kolmannes avioparille syntyneillä mutta melkein kolme neljäsosaa avoparille syntyneillä lapsilla (Andersson ym. 2017). Suomea koskeva tutkimus näyttää, että avoparien ja avioparien eronneisuus poikkeaa toisistaan huomasti (Jalovaara & Kulu 2018). Liittoihin syntyneiden lasten näkökulmasta liittomuodot poikkeavat toisistaan vähemmän, koska lyhimpiin avoliittoihin syntyy lapsia vain vähän.

Pitäisikö suomalaisten tutkijoiden ja politiikantekijöiden olla huolissaan lasten perherakenteiden monimuotoisuudesta ja vilkkaista muutoksista? Se, että yhden vanhemman perheitä esiintyy yhteiskunnassa jonkin verran, osoittaa, että puolisoilla lapsineen on mahdollisuus irtautua vaikeista ja haitallisista perhetilanteista (McLanahan 2004) ja konfliktien vahvasti kyllästävä elämä kahden biologisen vanhemman perheessä lienee lapsille pahempi kasvuympäristö kuin tavallinen elämä yhden vanhemman perheessä. Suuri määrä tutkimusta kuitenkin viittaa siihen, että kahden alkuperäisen vanhemman 'standardiperheessä' kasvaminen lisää lapsen hyvinvointia ja menestystä (Amato 2010; Härkönen ym. 2017). Tulokset, joiden mukaan yhden vanhemman perheessä kasvaminen on tavallisinta lapsilla, joiden äiti on vähäisen koulutuksen vuoksi usein myös heikossa työmarkkina-asemassa ja jossa toimeentulo-ongelmat ovat tavallisia, antaa syytä huoleen. Tämä viittaa siihen, että tilanteet, joihin usein liittyy

resurssien menestyksiä, ovat yleisempiä niillä, jotka ovat heikommassa asemassa jo alun alkaen. Perhedynamiikka voi toimia osana huono-osaisuuden kasautumisen mekanismia (DiPrete & Eirich 2006), ja siten myötävaikuttaa taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden kasvuun elämänkuluissa ja sukupolvien yli.

On tavattu ajatella, ettei Suomessa yksinhuoltajaperheissä kasvaminen ole suuri ongelma. Suomessa naiset ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja ja he osallistuvat työelämään lähes siinä missä miehet. Esimerkiksi vuonna 2016 neljä viidestä alle 18-vuotiaiden lasten äideistä kuului työvoimaan (Tilastokeskus 2018c). Tämän, ja suomalaisen sosiaaliturvan ansiosta yksinhuoltajaäidin perheessä asuminen ei välttämättä tarkoita, että perhe olisi köyhä tai muutoin huono-osainen. Viime vuosikymmenien kehityskulut ovat kuitenkin epäsuotuisia. Puolisottomien äitien työllisyysaste, joka aiemmin oli kansainvälisesti verraten korkealla tasolla, on heikentynyt voimakkaasti (Härkönen ym. 2016). 1990-luvun alun laman aikana puolisottomien äitien työllisyysaste putosi selvästi puolisoäitien työllisyyttä alemmas ja se myös jäi matalaksi. Taustalla on paljolti se, että yksinhuoltajuus on yleistynyt nimenomaan vähän koulutetuilla ja vähän koulutettujen työllisyys on heikentynyt voimakkaasti. Tilanteen korjaamiseen ei ole yksinkertaisia keinoja. Vähän koulutetut puolisottomat äidit ovat usein saaneet lapsen nuorella iällä, ja vanhemmuus voi tämän jälkeen vaikeuttaa kouluttautumista. Uuden liiton solmiminen, joka on puolisottomilla äideillä yleistä, voi lisätä perheen ja siten myös lapsen käytettävissä olevia resursseja. Aiempi tutkimus viittaaakin siihen, että lapset hyötyvät isäpuolen hyvästä sosioekonomisesta asemasta (ks. Erola & Jalovaara 2017). On kuitenkin tavallista, että puolisoiden koulutustasot ovat samankaltaiset (Mäenpää 2015) ja tämä voi tarkoittaa sitä, ettei uusperheiden muodostus lisää merkittävässä määrin ainakaan lasten käytettävissä olevia taloudellisia resursseja. Puolisoiden koulutustasojen samankaltaisuus heijastunee myös etävanhempien tuomiin resursseihin, vaikka esimerkiksi jaettu lasten elatusvelvollisuus ja tapaamiset tai vuoroasuminen voivat monessa tapauksessa lisätä lapsen käytettävissä olevia voimavaroja. Rekisteriaineistojen yksi heikkous on, että vuoroasumisesta ja yhteydenpidosta etävanhemman kanssa ei saada tietoa.

McLananahan (2004) arveli, että sosiaaliryhmittäiset erot lasten perherakenteissa olisivat Pohjoismaissa heikkoja. Suomi ei näytä tätä odotusta täyttävän, vaikka yhteiskuntapolitiikan tavoitteena on, pohjoismaiseen tapaan, sosiaalinen ja sukupuolten välinen tasa-arvo, sosiaalipolitiikka perustuu paljolti universalismin periaatteelle, ja

esimerkiksi tuloerot ovat kansainvälisesti katsoen pienet. Luvussa esittämäni tulokset eivät viittaa siihen, että pohjoismainen tasa-arvo näkyisi lasten perhemuotojen samanlaisuutena sosioekonomisista eroista riippumatta. Lasten elämäkulut erkanevat myös meillä. Lieneekin niin, ettei hyvinvointipolitiikka vaikuta suoraan perhedemografiseen käyttäytymiseen vaan esimerkiksi nuorten aikuisten parisuhteisiin ja niiden kestävyysvaikutukset paljolti aivan toisenlaiset tekijät. Realistinen tavoite pikemmin on huolehtia siitä, ettei perhemuotojen erilaisuus tuota kuluja lasten mahdollisuuksiin ja hyvinvointiin (Härkönen 2017; 2018; Cohen 2015). Tuoreissa syntymävuosiluokissa huomattava osa lapsista kasvaa yhden vanhemman perheissä, joiden perheenpäällä on heikko työmarkkina-asema. Tämä osoittaa, kuinka tärkeää on pitää yllä niitä instituutioita, käytänteitä ja hyvinvointipolitiikkaa, jotka voivat korvata perhedynamiikkaan liittyviä resurssien menetyksiä ja vaimentaa perhekokemusten epäsuotuisia vaikutuksia lasten koulutus- ja työuriin. Selvää on, että pohjoismaisten lasten sosiaalinen eriarvoisuus ansaitsee enemmän huomiota sekä yhteiskuntapolitiikassa että tutkimuksessa.

Kiitokset

Kirjoittajan työtä on rahoittanut Suomen Akatemia (päättönumerot 275030, 321264, 320162).

Lähteet

- Amato, Paul R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666.
- Andersson, Gunnar & Sobolev, Boris (2013). Small effects of selective migration and selective survival in retrospective studies of fertility. *European Journal of Population*, 29(3), 345–354.
- Andersson Gunnar, Thomson, Elizabeth & Duntava, Aija (2017). Life-table representations of family dynamics in the 21st century. *Demographic Research*, 37(35), 1081–1230.
- Asplund, Rita & Maliranta Mika (2006). Productivity growth: The role of human capital and technology. Teoksessa Ojala, Jari, Jari Eloranta & Jukka Jalava (Eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Ss. 263–284.
- Cohen, Philip N. (2015). Divergent responses to family inequality. In *Families in an Era of Increasing Inequality* (ss. 25–33). Springer International Publishing.
- DiPrete, Thomas & Eirich, Gregory (2006). Cumulative advantage as a mechanism for inequality: A review of theoretical and empirical developments. *Annual Review of Sociology*, 32, 271–297.
- Erola, Jani & Jalovaara, Marika (2017). The replaceable: The inheritance of paternal and maternal socioeconomic statuses in non-standard families. *Social Forces*, 95(3), 971–995.
- Esping-Andersen, Gösta (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Gubernskaya, Zoya (2010). Changing attitudes toward marriage and children in six countries. *Sociological Perspectives* 53(2), 179–200.
- Hakovirta, Mia (2011). Child maintenance and child poverty: A comparative analysis. *Journal of Poverty and Social Justice*, 19(3), 249–262.
- Hannikainen, Matti & Heikkinen, Sakari (2006). The Labour Market, 1850–2000. Teoksessa Ojala, Jari, Jari Eloranta & Jukka Jalava (toim.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Ss. 165–185.
- Heath, Melanie (2012). *One marriage under God: The campaign to promote marriage in America*. New York: New York University Press.
- Heuveline, Patrick, Timberlake, Jeffrey, & Furstenberg, Frank (2003). Shifting childrearing to single mothers: Results from 17 Western countries. *Population and Development Review*, 29(1), 47–71.

- Hoem, Jan M., & Kreyenfeld, Michaela (2006). Anticipatory analysis and its alternatives in life-course research: Part 1: Education and first childbearing. *Demographic Research*, 15(16), 461–484.
- Härkönen, Juho (2017). Diverging destinies in international perspective: Education, single motherhood, and child poverty. *Stockholm Research Reports in Demography*, 2017:14.
- Härkönen, Juho (2018). Single-mother poverty: how much do educational differences in single motherhood matter? Teoksessa Nieuwenhuis, R. & Maldonado, L. (toim.), *The Triple Bind of Single-Parent Families*. Bristol: Policy Press. Ss. 31–50.
- Härkönen Juho, Lappalainen Eevi & Jalovaara, Marika (2016). Double disadvantage in a Nordic welfare state: A demographic analysis of the single mother employment gap in Finland, 1987–2011. *Stockholm Research Reports in Demography*, 2016:11.
- Härkönen, Juho, Bernardi, Fabrizio & Boertien, Diederik (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. *European Journal of Population*, 33(2), 163–184.
- Härtull, Camilla, Saarela, Jan & Cederström, Agneta (2017). Income poverty in households with children: Finland 1987–2011. *Research on Finnish Society*, 10, 15–27.
- Jalovaara Marika & Gunnar Andersson (2018). Disparities in children's family experiences by mother's education: The case of Finland. *Population Research and Policy Review*. <<https://doi.org/10.1007/s11113-018-9485-1>>.
- Jalovaara, Marika & Fasang, Anette (2015). Are there gender differences in family trajectories by education in Finland? *Demographic Research*, 33(44), 1241–1256.
- Jalovaara Marika & Hill Kulu (2018). Union duration and union dissolution: An immediate itch? (2018). *European Sociological Review* 34(5): 486–500. at: <<https://doi.org/10.1093/esr/jcy017>>.
- Kautto, Mikko, Fritzell, Johan, Hvinden, Bjørn, Kvist, Jon, & Uusitalo, Hannu (2001, toim.). *Nordic welfare states in the European context*. London: Routledge.
- Kvist, Jon, Fritzell, Johan, Hvinden, Bjørn, & Kangas, Olli (2012, toim.). *Changing Social Equality: The Nordic Welfare Model in the 21st Century*. Bristol: Policy Press.
- McLanahan, Sara (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4), 607–627.
- McLanahan, Sara & Jacobsen, Wade (2015). Diverging destinies revisited. In *Families in an era of increasing inequality* (ss. 3–23). Springer International Publishing.

- McLanahan, Sara & Percheski, Christine (2008). Family structure and the reproduction of inequalities. *Annual Review of Sociology*, 34, 257–276.
- Mäenpää, Elina (2015). Socio-economic homogamy and its effects on the stability of cohabiting unions. *Finnish Yearbook of Population Research*, 50, Supplement. Helsinki: The Family Federation of Finland.
- OECD (2016), *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*, OECD Publishing, Paris.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2014). Suomessa toimeentulovaikeudet koettelevat erityisesti yksinhuoltajaperheitä. *Hyvinvointikatsaus* 1/2014.
- Reinikainen, Pasi (2012). Amazing PISA results in Finnish comprehensive schools. Teoksessa Hannele Niemi, Auli Toom & Arto Kallioniemi (Eds.), *Miracle of education: The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools* (ss. 3–18). Rotterdam: Sense Publishers.
- Schnor Christine & Jalovaara Marika (2019, painossa). The spread of non-marital childbearing and its link to educational expansion. *Acta Sociologica*.
- Sobotka, Tomáš & Toulemon, Laurent (2008). Overview Chapter 4: Changing family and partnership behaviour. *Demographic Research*, 19(6), 85–138.
- Tilastokeskus (2018a). *Perheet 2017*. Suomen Virallinen Tilasto, Väestö 2018.
- Tilastokeskus (2018). Väestö alueen, pääasiallisen toiminnan, koulutusasteen, sukupuolen, iän ja vuoden mukaan 1987–2016. StatFin tilastotietokanta. <http://tilastokeskus.fi/tup/statfin/index.html>
- Tilastokeskus (2018c). Työvoimatutkimus. Perheet ja työ 2016. Suomen virallinen tilasto. Liitetaulukko 3. Työvoimaosuudet nuorimman lapsen iän mukaan vuosina 2012–2016, 20–59-vuotiaat. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2019). *Syntyneet 2018*. Suomen Virallinen Tilasto, Väestö 2019.
- Surkyn, Johan & Lesthaeghe, Ron (2004). Value orientations and the second demographic transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: an update. *Demographic Research*, Special Collection, 3(3), 45–86.
- Turunen, Jani (2013). *Stepfamily Dynamics in Sweden: Essays on family structure and children's well-being*. Stockholm University Demography Unit – Dissertation Series: 8.
- Vincent-Lancrin, Stéphan (2008). The reversal of gender inequalities in higher education: an ongoing trend in OECD. Higher Education to 2030. Vol.1: Demography. Paris: OECD, ss. 265–298.
- World Bank (2018). The World Bank Indicators. <https://data.worldbank.org/indicator/>

Liite 1. Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto on rekisteriaineisto (käyttölupa TK53-663-11), joka on muodostettu Tilastokeskuksessa yhdistelemällä eri rekistereistä poimittuja tietoja. Käytin 11 prosentin satunnaisotosta vuosien 1940 ja 1995 välillä syntyneistä, jotka olivat Suomen väestössä vuosien 1970 ja 2010 välillä. Erityinen piirre suomalaisissa rekisteriaineistoissa on, että myös avoparit ja avoliittohistoriat voidaan päätellä, koska tiedossa on kunkin yksilön asuinpaikka asunnon tarkkuudella jo usean vuosikymmenen ajalta (ks. Jalovaara & Kulu 2018). Rajasin analyysit 1969 ja 1993 välillä syntyneisiin naisiin, jotka olivat väestössä sinä vuonna, kun he täyttivät 18 vuotta. Näistä naisista 97 prosenttia oli Suomessa syntyneitä. Rajasin pois myös naiset, jotka kuolivat tai muuttivat maasta ennen seurantajakson päättymistä. Käytettävissä oli lastensaanti- ja liittohistoriat vuoden 2009 syyskuuhun asti. Aineistoon sisältyvät lapset syntyivät vuosina 1985–2009. Koulutustiedot perustuvat Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin. Käytin tietoa korkeimmasta tutkinnosta, jonka äiti oli suorittanut lapsen syntyessä. Erottelin kolme koulutusastetta: perusaste eli ”vähän koulutetut” (peruskoulutus tai tieto puuttuu), keskiaste (lukiokoulutus tai ammatillinen koulutus) ja korkea-aste eli ”korkeasti koulutetut” (opistokoulutus, ammatillinen korkea-aste tai korkeakouluaste). Analyysit kattavat 64,162 lasta. Heistä 18 prosentilla (N=11,251) oli enintään perusasteen koulutuksen saanut äiti, 44 prosentilla (N=28,398) keskiasteen tutkinnon suorittanut äiti ja 38 prosentilla (N=24,513) korkea-asteen koulutettu äiti. Äitien koulutustaso oli siis melko korkea, vaikka monet heistä jatkoivat koulutusta ja suorittivat korkeampia tutkintoja myöhemmässä vaiheessa.

Elinajanatauluestimaatit perustuvat iän tai keston mukaisiin erilaisiin siirtymiin, joita havaitaan henkilön lapsuuden aikana. Siirtymät viittaavat lapsen äidille rekisteröityihin tapahtumiin, joissa perheen perhesuhteita muodostuu tai ne purkautuvat (esim. yhteenmuutto, erilleenmuutto, avioituminen, avioero tai kuolema). Tuloksena saatavat tapahtumataulut kuvaavat perhedynamiikkaa synteettisessä kohortissa Suomessa vuoden 2003 lokakuulta vuoden 2009 syyskuulle. Tulokset kuvaavat kokemuksia, jotka jokin todellinen kohortti saisi, jos kyseiset ikä- tai kestokohtaiset siirtymätodennäköisyydet kuvaisivat kyseistä kohorttia kussakin iässä tai kullakin kestolla. Lasten elämänsä seurataan syntymästä siihen asti, kun tarkasteltava tapahtuma, tai jos se ei tapahdu, ikään 15 asti tai enintään syyskuuhun 2009. Äitien liittojen seuranta päättyy myös äidin

puolison kuolemaan. Seuranta päättyy myös, jos lapsi kuolee tai muuttaa erilleen äidistä ennen 15 vuoden ikää. Laskin kaikki kestot kuukausittaisista aineistoista.